

Kousky duhy na zahradě.

Nejedná se o návod jak roztrhat duhu nebo snad bohyni duhy IRIS na malé kousíčky. Spíše to má být návod k tomu jak, kde, kdy, a které z dětí této bohyně (Iris je totiž kosatec) umístit na zahradě.

Zahrady se nacházejí na rozdílných místech s rozdílnými půdními a klimatickými podmínkami. I na jednotlivých zahradách často najdeme místa s rozdílnými podmínkami pro rostliny:

- suchá nebo vlhká místa, někde dokonce mokřiny;
- okraj vodní plochy;
- slunná místa, polostín nebo plný stín;
- písčité (lehká) nebo jílovitá (těžká) půda;
- alkalická nebo kyselá půda;
- obdělávaný záhon, trávník nebo skalka;
- sbírkový záhon.

Kombinace výše uvedených parametrů pak určuje charakter jednotlivých stanovišť. Pro téměř každé z uvedených stanovišť najdeme vhodnou skupinu kosatců, snad s výjimkou plného stínu. Tam by asi žádná skupina kosatců nenabídla kultivar s dlouhým životem. Ale některé botanické druhy bychom mohli použít i tam.

Asi nejčastějším stanovištěm bude trvalkový záhon, od kterého očekáváme, že bude zdobit zahradu od jara do pozdního podzimu. Pokud se tento záhon nachází v suché, prosluněné části zahrady s lehkou půdou vysadíme pro nejranější kvetení **cibulkové kosatce**, ‚kosatečky‘ ze skupiny retikulát. Ty mohou vykvést již počátkem března. Na okraj záhonu lze umístit standardní nízké **bradaté kosatce** (dále SDB), které jsou nejčastěji kolem 30 cm a pokvetou počátkem května. Podle výšky můžeme ostatní rostliny uprostřed záhonu vhodně kombinovat s dalšími skupinami bradatých kosatců, a to středními (IB, kvetou v polovině května), miniaturními vysokými (MTB, kvetou chvíli po IB) a obrubovými kosatci (BB, kvetou od konce května). Citlivě zde můžeme umístit rovněž vysoké bradaté kosatce (TB, kvetou od začátku června). Ty se však v době kvetení chovají poměrně dominantně a jejich trsy vyžadují přístup slunce a vzduchu. U všech bradatých kosatců musíme počítat s tím, že v létě prodělávají určité období vegetačního klidu, kdy jejich zasychající listy nepůsobí moc dekorativně a koncem června bychom měli odstranit odkvetlé lodyhy a suché části listů odříznout až po zdravé části listových čepelí.

Méně používanou alternativou pro trvalkové záhony, která však má v tomto případě vysokou užitnou hodnotu, jsou **sibiřské kosatce** (SIB). Ty kvetou počátkem června a jejich listy vytvářejí kompaktní trsy, které zůstávají zelené až do prvních mrazů. Odkvetlé lodyhy se semeníky působí dekorativně jak na záhoně nebo se dají použít do suchých vazeb. Existuje mnoho kultivarů v různých výškách rostliny, které pak lze umístit na okraj nebo doprostřed trvalkového záhonu.

Sibiřské kosatce preferují těžší, humočnější půdy s neutrální až slabě kyselou reakcí. Musíme je občas zalévat.

Uprostřed trávníku se uplatní solitérní rostliny. Jsou to zejména **vysoké bradaté kosatce** (TB), jejichž lodyhy dorůstají do výšky kolem 1 metru a které lze vysazovat do kruhových rabatek, např. ve skupinkách barevně sladěných kultivarů. Tato rabatka je vhodné doplnit vyššími letničkami, např. Tagetes, které zamaskují zasychající listy během léta, a které kvetou až do mrazu.

Ještě dominantnějšími kosatci, vhodnými pro solitérní použití jsou **spurie** (SPU). Najdou se mezi nimi robustní rostliny, výšky i nad 150 cm, které vytvářejí trsy vitálních tuhých listů, které i mimo dobu kvetení působí dekorativně.

Pokud chceme pěstovat kosatce jako květiny k řezu, jsou k tomu účelu nejvhodnější další **cibulkové kosatce**, ‚kosatčíky‘ ze skupiny holandských a anglických kosatců. Ty vykvétají na přelomu května a června. Ze skupiny bradatých kosatců se k řezu nejčastěji používají IB a MTB kosatce. Kosatce k řezu pěstujeme na samostatném záhonu v užitkové části zahrady. Rostlina po odřezání květní lodyhy totiž ztrácí svoji dekorativní hodnotu.

Alpinkáři se obvykle snaží pěstovat rostliny, které jsou v kultuře obtížné. Tak jako Alpy mají své vrcholy, tak i pěstování má své vrcholy. Kdo si seriózně někdy něco začal se skalkou, asi ví o čem je řeč. Z celého rodu Iris je proto nejčastěji zajímaví **botanické druhy** (SPEC), o nichž toho musíme hodně vědět, abychom je udrželi v kultuře. Spolu s botanickými druhy jsou pěstitelsky velice obtížnými

kosatci **arily** (AR) nebo **aril hybridy** (AB). To vše je výzva pro specialisty, na kterou mnoho z nich slyší.

Pokud máme na zahradě skalku jako estetický doplněk zahrady a používáme méně náročné, vzrůstem nízké rostliny, pak můžeme použít např. **kosatečky**, kvetoucí v březnu nebo **miniaturní nízké bradaté kosatce** (MDB), které kvetou v dubnu. Mezi šperky skalek pak patří další cibulkové kosatce – **junony**.

Problematickými místy na zahradě jsou kyselá, vlhká a lehce zastíněná stanoviště. Problém nám mohou pomoci vyřešit vlhkomilné skupiny kosatců. Patří zde již zmíněné **sibiřské kosatce**, některé **botanické druhy**, z nichž je asi nejdostupnější náš žlutý kosatec - *Iris pseudacorus* a jeho kultivary. Početné kultivary, které nám zde mohou pomoci, pak pocházejí ze skupiny **japonských kosatců** (JI) *Iris ensata*, které dodají zahradě na exotičnosti. S některými botanickými druhy je můžeme použít i na břeh vodních ploch (jezírek nebo potoků). Tyto kosatce vyžadují těžší humózní, kyselou půdu a skutečně hodně vody, kolem 30 mm srážek za týden. Tolik srážek u nás obvykle nepadne, takže je musíme často zalévat.

Vhodným partnerem pro vlhkomilné kosatce může být výsadba funkií (bohyšek), abychom vysazenou skupinu obohatili rozmanitostí zeleně a doplnili vertikální habitus skupiny kosatců jiným typem rostlin.

Pokud se na zahradě trápíme s mokřinami, můžeme je osadit buď opět kultivary žlutého kosatce nebo některými bahenními botanickými druhy (**SPEC**), jako jsou kultivary *I. versicolor* nebo *I. laevigata*. Bohužel u nás nepřežijí nádherné kultivary louisianských kosatců. Dají se však pěstovat jejich botaničtí předkové *I. fulva* nebo *I. x fulvala*.

Rovněž všechny vlhkomilné a bahenní kosatce vytvářejí trsy listů, které zůstávají dekorativní až do mrazu. Mnohé z nich pak vlivem mrazu změní barvu olistění a mohou podobně jako traviny zdobit zahradu i během zimy.

obr. 1 skalka

obr. 2 trvalkový záhon

obr. 3 okraj vodní plochy

To jsme si odpověděli na první část otázek – jak a kde použít kosatce. Teď kdy je sázet.

Jako první budeme vysazovat **bradaté kosatce**. Všechny skupiny bradatých kosatců vysazujeme v létě během července a srpna, tak, aby rostliny stačily před zimou zakořenit. Jinak je totiž může mráz vytáhnout ze země a rostlina pak může zahynout. Vysazují se tak, aby vrchní část oddenku byla na slunci a trochu na kopečku. Aby ani při dlouho trvajícím dešti oddenky nezůstaly ve vodě, protože by shnilly. Bradaté kosatce mají rády lehkou vápenitou půdu. Proto do půdy před výsadbou zapravíme trochu mletého vápence a půdu zlehčíme jemným štěrkem.

Rostlinu před výsadbou upravíme tak, že ji sestříháme listy do vějíře až na 15 cm, abychom snížili odpar vody před zakořeněním rostliny, a čistě odřežeme poškozené kořeny. Kořeny mají být volně rozloženy, neměly by být při výsadbě ohnuté. Rostliny po výsadbě zaléváme do doby, než se o vlhkost, obvykle v září, postará příroda. To platí pro všechny skupiny kosatců.

Pro výsadbu vybereme oddenky, na kterých jsou vidět boční pupeny. Nemá smysl vysadit rostlinu, která příští rok vykvete, ale nepřisadí nový oddenek, protože pak může rostlina zahynout. Pokud rostlina před kvetením neukazuje přírůstek, květy raději odstraníme a necháme zelenou část lodyhy. Ze spících pupenů většinou vyraší nové oddenky. Na první květ si musíme počkat.

K bradatým kosatcům patří rovněž **arily** a jejich hybridy, které mohou mít v sobě krev jiných skupin bradatých kosatce.

Arily (AR) obvykle po odkvětu zatahují listy. Oddenky uložíme na teplém (ne horkém!) suchém místě a znovu je vysazujeme až v říjnu. Pokud jsou arily vysazeny v nádobách, nádoby po odkvětu uložíme na suchém místě a dáváme je ven rovněž v říjnu. Přes zimu rostliny jednou za týden zalijeme (pokud neprší), ale nenecháme je zasypány pod sněhem. Sníh odstraňujeme nebo kosatce nakryjeme chvojkou, které k nim pouští vzduch.

obr. 1 sazenice TB kosatce

obr. 2 záchrana kosatce po odstranění lodyhy

obr. 3 sbírka JI kosatců

Bezbradkové kosatce vysazujeme, až když je půda chladnější, tj. koncem srpna a v září. Rostliny všech bezbradkových kosatců upravujeme podobně jako bradaté, tj. seřízeme jim listy na cca 15 cm. Zkontrolujeme kořeny, které udržujeme vlhké a vláčné. Špičky kořenů nesmí zahrnovat.

Jako první z této skupiny se koncem srpna vysazují **spurie** (SPU), které vyžadují slunné stanoviště, ale těžší a výživnější půdu než bradaté kosatce. Oddenek by měl mít dobře vyvinutý vrcholový pupen, který nastartuje růst kosatce na jaře. Vysazujeme je tak, aby byl oddenek překryt asi 5 cm zeminy, která časem slehne na cca 3 cm. SPU si musí zvyknout na nové stanoviště, pak na něm vydrží i 10 let. Musíme však počítat s tím, že se rychle rozrůstají; to znamená najít pro ně prostor a nejlépe pak nežádoucí části rostliny raději odstraňovat než rostlinu stále přesazovat.

Sibiřské kosatce (SIB) vysazujeme do normální, ne příliš lehké půdy. Sázíme oddenky se 3-5 narašenými bočními pupeny. Slabší rostliny přesazování nemusí přežít. Rostlina musí mít vláčné kořeny bez zahrnovajících špiček. Sázíme cca 3 cm hluboko. Při vysazování můžeme kolem kořenů upravit substrát, pokud je to třeba.

Japonské kosatce (JI) je vhodné vysazovat v místech sníženého terénu, v prohlubních nebo se sníženou úrovní záhonu. Vykopeme hlubší jamku, než bychom pro výsadbu potřebovali. Na dno dáme kávovou lžičku síranu amonného, pak na sázecí lopatku vlhké rašeliny, kterou důkladně zalijeme a na ni rozložíme kořeny rostliny, které zasypeme směsí zeminy a rašeliny. Kyselost kolem kořenů by měla být až pH 5. Oddenek by měl být krytý 3 až 5 cm vrstvou zeminy, ale tak, aby i pak byla rostlina trochu v důlku. Japonské kosatce je vhodné mulčovat. Rovněž velikost sazenic JI kosatců je pro jejich přežití důležitá.

obr. 4 minimální velikost sazenice SIB nebo JI kosatce

obr. 5 nedostatečná velikost sazenice

obr. 6 vláčné kořeny

Každý kosatec pěstovaný na zahradě je zahradní kosatec. Jak už jsme uvedli, pro některé účely použijeme dokonce **botanické druhy** (SPEC), případně jejich variety nebo kultivary z nich odvozené a tak se i tyto kosatce řadí mezi zahradní kosatce. U nich je však nutné se informovat o ekosystému, ze kterého ten který druh pochází, protože pro botanické druhy nelze šablonovitě uvést podmínky vysazování a pěstování tak jako v dobách, kdy za zahradní kosatce byly považovány jen vysoké bradaté kosatce.

Jako poslední vysazujeme ty, které kvetou nejdříve – **cibulkové kosatce**. ‚Kosatečky‘ vysazujeme v říjnu. Cibulky můžeme před výsadbou proti bakteriózám a houbovým chorobám např. v Sulce. Pan Doubek doporučoval ve své knize Alpínkářův svět moření ve formalinu. Ten byl ale

později zařazen mezi karcinogeny, takže musíme hledat jiné řešení. ‚Kosatčičky‘ vysazujeme raději až v listopadu, aby rašily později a abychom tak předešli jejich poškození jarními mrazíky. Cibulkové kosatce jsou bohužel často likvidovány bakteriózou, takže jejich preventivní ošetření je nezbytné.

Zbývá odpovědět na poslední část otázky „které z dětí bohyně duhy použít“. Zde se dostáváme k otázkám výběru sortimentu. Je to hodně subjektivní záležitost. Ale pokud chceme zodpovědně o něčem rozhodovat, měli bychom mít dostatek kvalifikovaných informací. To je však velké téma pro samostatný článek. Takové věci se nejlépe plánují za dlouhých zimních večerů, kdy je dost času se ponořit do různých nabídkových katalogů nebo serfovat na webu.

/ing. Zdeněk Seidl/